

Істота, що звертає на себе увагу всього свідомого люду, в котрій той люд бачить свого духовного послідовника, своє майбутнє, котрій віддає свою любов, на яку тільки здатна людина, істота ця — дитина. З найстаріших часів намагалися зрозуміти цю істоту, зрозуміти її схильності й природні потреби, шукали відгадки таємної істоти, так потрібної нам із зовнішнього боку і так не схожої на нас внутрішнім, духовним складом. Шукаючи шляхів до природи її, створювали різноманітні системи виховання та навчання на догадках, на своєму спостереженні та особистому досвіді й до останнього часу не мали наукового вивчення природи дитини. Хоч видатні педагоги давно вказували на необхідність уважного вивчення психофізичної природи дитини і побудови на ній правдивого виховання її, — ще Песталотці й Фребель шукали в досвідах наукове ґрунтування педагогіки, але це були спроби, що небагато мали спільного з науковим експериментом, цим могутнім засобом систематичного дослідження.

Експериментальна педагогіка має своїм попередником експериментальну психологію. Від неї експеримент перенесли до дослідження дитячого душевного життя.

Раніше, педагоги минулого, не ставили дитину об'єктом дослідження і точного з психології її нічого не було. Всі пізнання про дитину здобувались або особистими випадковими спостереженнями, або своїми особистими почуттями, переживаннями, уявленнями та здогадками про свої дитячі події і поведження. Шкільне життя дитини, її розумова робота не вивчалися шляхом наукових дослідів, а були більше в країні фантазії, гадок та особистих міркувань. І такі важливі прояви шкільного життя, як утома, уявлення, вчущіння, типи сприймання, пам'яті тощо не могли бути вивченими простим спостереженням, для них потрібна була точна й стала наука дослідження, потрібен був експеримент. З цієї потреби в точній науці про дитину як об'єкта виховання, в науці, котра вияснила б таємниці природи цього об'єкта, виникла експериментальна педагогіка, або педологія.

Завдання експериментальної педагогіки — вивчити духовну й фізичну природу дитини зі всіх боків, зібрати і систематизувати все, що торкається життя її, знайти закони, котрим підлягає її організм, і на них вже науково створити педагогіку.

Таке завдання залежить од систематичних досліджень шляхом спостереження, спостереження над іншими і головним чином експерименту. Перші два типи дослідження експериментальна педагогіка не одкидає, як то думає дехто, а також вважає їх своїми помічниками і користується їх здобутками, щоб з усіх боків висвітлити різні питання у вихованні. Без експерименту вони не досить ясно і неточно виявляють душевне життя дитини і часто-густо приводять до неправильних думок та висновків; але вони створили і створюють ряд гіпотез, що кладуться в основу експериментальних досліджень.

Не зупиняючись на самоспостереженні, якого ми не відкидаємо, перейдемо до спостереження. Метод цей має непевність і неточність, бо створюється на ґрунті аналізу та порівняння дії дитини з діями дорослих. Роблячи якісь висновки про дії дітей, ми не можемо дивитись на них так, як розуміють і дивляться на них самі діти. Проте педологія не ставиться негативно і до таких спостережень, бо вони подають їй особливості дитини в її щоденному житті, що складають її індивідуальні особливості, й утворюють окремі психологічні типи. Простота ж і доступність таких спостережень збільшують їх цінність для науки. «Майже кожна розумна мати, — каже видатний американський педагог С. Хол, — може сказати мені, чи любить її дитина збирати пляшечки, гудзики, поштові марки, чи має вона товаришів, які хиблять частіше всього робить у час складання, якими ляльками вона бавиться, коли в неї прорізались зуби, на які хвороби вона слабувала, які її любими забавки та ігри. Тим більше може зібрати відомостей про різні прояви душевного життя у дітей учитель». Всі такі спостереження становлять «сирий матеріал», котрим експериментальна педагогіка широко користується, аби установити точні наукові правила й закони.

Спостереження над окремими дітьми виявляють характер і розвиток одного індивідуума, але ряд таких спостережень над дітьми одного віку й одного стану (при різних впливах од педагогічних прийомів) приводить до численних даних і числових порівнянь. Особливо потрібні спостереження при вивченні нормальних і ненормальних дітей, спадковості, принатурення учнів до тих або інших шкільних вимог та явищ. Порівняння при масовому вивченні дітей помагають виявити найважчі питання освіти й виховання дітей.

Для педології має немале значення письмове опитування, або анкета. Питання в анкеті повинні бути точні й досить ясні. Поділяють-

ся вони на такі, що стосуються учня, і такі, — що особи, котра спостерегає. Для прикладу подамо анкету, складену проф. А. П. Нечаєвим при дослідженні типів пам'яті. От його питання для учнів: 1) як вам легше вчити ваші уроки — з книжки чи з чужих слів? 2) Як вам легше вчити ваші уроки — вголос чи про себе? 3) Коли ви відповідаєте урок, чи пригадуєте сторінку, де він був надрукований? 4) Чи пригадуєте ви шрифт підручника? 5) Який навчальний предмет для вас найлегший і який найважчий?

Для осіб спостерегаючих зразком може бути анкета Біне про почуття жаху, де він ставить свої питання так: 1) в якій формі ви спостерігали і при яких умовах з'явилися почуття жаху в дітей? 2) Які фізичні риси жаху ви помітили? 3) Скільки боязких учнів у вас в класі? 4) Яке здоров'я цих дітей? 5) Який їх розумовий розвиток? 6) Який їх характер? і т.ін.

Вище від усіх таких спостережень стоїть експеримент. Експериментальні дослідження користуються всім, що дають педагогічні спостереження, рахуються з висновками й досвідом педагогів, котрі своїми здобутками й знаннями створюють ґрунт для експерименту. Експериментом створюються наукові істини, що підтверджуються практикою. Він позбавляє спостереження од хиб, бо перевіряє його. Експериментальне дослідження, на думку Лая, є: 1) не що інше, як спостереження, досвід на основі попередніх здобутків дослідження, але воно здійснює їх докладніше, точніше і правильніше; 2) воно в силі дати виднішу мірку для міркувань про нормальні й ненормальні педагогічні явища і про учня зокрема; 3) як це дослідження точно вказує заходи й висновки, так само й на умови, то тим самим полегшується проведення подібних досліджень у різних місцях всієї землі, контролювання їх, можливість поглиблювати і поширювати їх. Воно утворює і забезпечує для всіх культурних народів одне загальне співробітництво і забезпечує правильні й постійні успіхи педагогіки.

Педологічний напрямок у сучасній педагогіці поклав видатний проф. Південно-Сполучених Держав Стенлі Хол (Stanley Hall). Вперше в 1881 році Стенлі Хол публічно перед величезним зібранням учителів висловив свою думку, котра потім лягла в основу його подальшої діяльності в тому напрямі, що педагогіка повинна ґрунтуватися на дослідженні учнів. Він нагадує всім, хто зацікавлений шкільною працею, що не діти існують для школи, а школа — для дітей. Щоб принатурити ж шкільні програми й методи навчання до дітей, треба вивчити перш за все психологічну природу учнів та їх особливий розвиток. Що старі підвалини педагогіки слід зруйнувати і школу будувати на нових певних основах. Взявши кафедру психології й педаго-

гіки у Балтіморському університеті, він заклав першу психологічну лабораторію, в котрій приступив до здійснення своєї думки. Вивчення педагогіки тут йшло поряд з експериментальною психологією. До його праці виявили особливий інтерес і незабаром з'явилося в різних місцях Сполучених Держав до п'ятдесяти психологічних лабораторій, заснованих учнями С.Хола. І тепер там по всіх університетах читають курси педології. При літніх педагогічних курсах та вчительських спілках є відділи педологічних досліджень. Психофізичні дослідження у розвиткові учнів знаходять з матеріального й морального боку постійну підтримку держави й громадянства. По газетах і журналах завжди повідомляється про нові праці в цьому напрямі.

С. Хол уявляє собі педологію частиною психології, частиною антропології, частиною медицини і гігієни, словом, вона є конгломерат наукових знань, що спільно вивчають одне основне питання — природу об'єкта виховання.

Експериментальні дослідження у вивченні природи дитини полегшують розуміння дитини, наближають батьків до неї і тих, кому доручено вчити і виховувати її; експеримент, даючи можливість заглянути в таємниці дитячої природи, допомагає батькам і учителям виконати свої обов'язки досконаліше і свідоміше.

«Коли ми знаєм, — каже С. Хол, — і практикуєм дослідження над дітьми, то ми робимось ліпшими батьками і учителями; і ті, що зневажають ці знання, не виконують найважливішого обов'язку, що накладається на них новими вимогами часу. Я одержав кілька сот листів од батьків, котрі в більшій своїй частині висловлюють мені свою вдячність за те, що вони, через досліджування дитячої природи, пізнали речі, надзвичайно важливі для щастя їх власних дітей. Сам я витратив багато часу на досліджування психічних якостей задля того, щоб здобутки моєї праці пропонувати батькам, котрі вимагали моєї допомоги для своїх дітей. Я не можу думати, що всі ці люди мають переконачений інстинкт від того, що хочуть досліджувати своїх дітей, або що ті з них, котрі висловлюють мені свою дяку, роблять так через те, що розум у них переважає і намагається взяти гору над серцем... Та й справді, чи є на світі що-небудь більш зворушливе, ніж незрозуміла дитина? Коли система вільного вибору занять пішла у вищі й навіть середні школи, то важніше всього буде прикласти її до природи і до потреб окремих дітей, аби школа зробилась закладом, що забезпечує життя й професію».

В останні часи експериментальна педагогіка увійшла по деяких державах у школи. Але чия школа найбільше потребує доброї системи виховання й взагалі освіти, як не наша; в ній і повинна наукова педа-

гогіка знайти відповідне місце. Це примушує нас виділити нову течію в педагогіці, що звернула на себе увагу освічених батьків і педагогів. Та увага, прихильність і цікавість, яку виявляють по всьому світові до неї, уже говорить за те, що нам треба до цієї справи поставитися уважніше.

Школа наша жде реформи, старі педагогічні основи відступають назад і на них має вирости нова, справжня і наукова педагогіка, бо стара, хоч і має свої окремі гарні риси, але створена, як каже французький психолог Біне, без потрібних даних; вона плутає докази з літературними цитатами, вирішує найскладніші проблеми, спираючись на думки авторитетів, заміняє факти повчаннями й проповідями, слова і слова... Від цього її не можна удосконалювати, її можна замінити новою. Нова повинна бути обґрунтована досвідом, вона повинна бути експериментальною.

Шкільне життя дитини найболючіше місце народного життя, народної освіти, виховання дітей. Ніжний і найважливіший вік дитини припадає на роки шкільного навчання, на той час, коли формується фізично, морально й естетично дитина. Через те завжди представники педагогіки займались створенням таких систем освіти, що були б найбільше відповідними дитячій природі. Але ми й досі бачимо, що практичне застосування всіх систем приводило тільки до руйнування думок великих творців їх тільки через те, що ґрунт, себто сама дитина, не була зрозуміла вихователям, як того вимагали ці системи.

Тепер вивчення природи дитини, а одночасно і створення системи освіти й виховання стало завданням експериментальної педагогіки, або педології, а знайомство зі здобутками її однаково потрібне і необхідне і педагогові, і батькові, і кожному громадському діячеві.

Світло. — 1911. — № 5. — С. 4—9.